

**ЕКОЛОГІЯ
ПРАВО ЛЮДИНА**

Верховенство права для захисту довкілля

Полісі-бріф РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ

Полісі-бріф щодо реформування системи управління відходами

Вже десятиліття Україна потопає у відходах, в тому числі через застаріле законодавство та відсутність належного державного контролю за суб'єктами господарювання, що утворюють, зберігають, транспортують та обробляють відходи, та мізерні штрафи. Як наслідок, біля кожного населеного пункту є несанкціоновані звалища відходів, на діючих великих сміттєзвалищах стаються трагедії та надзвичайні ситуації, як от трагедія на Грибовицькому сміттєзвалищі у 2016 році, що забрала життя чотирьох осіб.

Укладання угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році поставило перед Україною важливі завдання – гармонізація українського законодавства із законодавством ЄС у всіх сферах, в тому числі в сфері управління відходами. Проте лише влітку 2022 року парламент України зумів прийняти довгоочікуваний Закон «Про управління відходами», який поклав початок реформі управління відходами та який частково апроксимував одну із трьох ключових директив ЄС у сфері управління відходами. Вступ в силу даного закону в липні 2023 року вимагає прийняття цілої низки законів та підзаконних актів на його виконання, проте політична воля для їх прийняття досить слабка. Так, розроблені більше 5 років проекти законів “Про батареї і акумулятори” та “Про відходи електричного та електронного обладнання» так і не були прийняті народними депутатами.

Також Україна неодноразово робила політичні заяви про необхідність синхронізації із Європейським зеленим курсом, що передбачає трансформацію підходів до управління відходами та перехід до економіки замкненого циклу, проте відповідних політик та стратегій на виконання таких заяв не було зроблено.

Прийняті у 2017 році Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року та Національний план управління відходами до 2030 року у 2019 році так і залишаються майже нереалізовані та потребують перегляду.

1. Виклики у галузі

Військова агресія РФ ускладнила налагодження системи управління відходами, в тому числі промисловими відходами та відходами видобувної промисловості. Більше того, за часи війни утворилося біля 700 000 т відходів, серед яких і нерозірвані снаряди, уламки, згорілий транспорт, військова техніка, залишки одноразових систем NLAW, акумулятори і руїни будівель.

Відсутність політичної волі на прийняття Законів та підзаконних актів, що запустять реформу в сфері управління відходами, гальмує цю реформу та віддаляє нас від виконання своїх євроінтеграційних зобов'язань.

Слабкий інституційний та кадровий потенціал Міндовкілля по розробці підзаконних актів, а також збереження за Міндовкіллям дозвільних функцій у сфері поводження з відходами, які дане міністерство роками виконувало неефективно. Ігнорування Міндовкіллям положень Закону «Про управління відходами» щодо створення центрального органу виконавчої влади в сфері управління відходами, до якого мають перейти дозвільні повноваження.

Відсутність фінансових стимулів та надходжень до бюджетів територіальних громад для спорудження об'єктів поводження з відходами, таких як полігони ТПВ та небезпечних відходів, сміттєпереробних заводів, закупівлі транспорту, тощо.

Відсутність законодавства та контролю за управлінням відходами видобувної промисловості призвела до відсутності їх переробки та їх накопичення у об'єктах, що десятиліттями забруднюють довкілля.

Високий рівень утворення відходів та низькі показники їх використання як вторинної сировини призвели до того, що в Україні щороку в промисловості та комунальному секторі нагромаджуються значні обсяги твердих відходів, з яких лише незначна частина застосовується як вторинні матеріальні ресурси, решта потрапляють на звалища.

2. Успіхи у реформі

Досягненням стало прийняття Закону «Про управління відходами» у 2022 році, Уряд затвердив Порядок класифікації та Національний перелік відходів, Порядок розроблення, погодження та затвердження місцевих планів управління відходами, прийняв Постанову “Деякі питання оголошення припинення статусу відходів”, а також схвалив законопроект «Про упаковку та відходи упаковки» та направив до Верховної Ради. Новий Національний план управління відходами вже розроблений та проходить погодження із місцевими органами влади. В областях є розроблені проекти регіональних планів управління відходами, які слід доопрацювати та прийняти.

3. Наступні кроки

Необхідно прийняти якнайшвидше такі проекти законів: «Про упаковку та відходи упаковки», «Про батареї та акумулятори», «Про відходи електричного та електронного обладнання» та «Про відходи видобувної промисловості», а також низку підзаконних актів, що передбачені положеннями Закону України «Про управління відходами» (це біля 30 секторальних нормативно-правових актів). У найближчі 5 років слід підготуватися до запуску систем розширеної відповідальності виробника для товарів в упаковці, батарей та батарейок, акумуляторів та ін.

Слід запустити інформаційну систему управління відходами, що покращить прозорість, облік та звітність в даній сфері та зменшить частку тіньового ринку.

Слід усунути корупційні ризики в дозвільній діяльності Міндовкілля через створення нового ЦОВВ у сфері управління відходами та здійснення цим органом дозвільних повноважень, як це передбачено ст.21 Закону “Про управління відходами” (видача дозволів на здійснення операцій з оброблення відходів, ліцензування господарської діяльності з управління небезпечними відходами). Міндовкілля ще з 2019 року мало завдання щодо створення такого центрального органу виконавчої влади з питань управління відходами, але було бездіяльним.

Важливо запустити реформу державного екологічного контролю через прийняття відповідного Закону «Про державний екологічний контроль» та ліквідацію діючої неефективної Державної екологічної інспекції.

4. Наслідки бездіяльності (невиконання реформ)

В населених пунктах України за 2022 рік утворилось майже 39 млн. м³ побутових відходів, або понад 7 млн. тон, які захоронюються на 5,7 тис. сміттєзвалищ і полігонів загальною площею майже 8 тис. га. У 2022 році перероблено та утилізовано близько 9,9% побутових відходів, з них: 1,66% спалено, а 8,24% побутових відходів потрапило на заготівельні пункти вторинної сировини та сміттєпереробні лінії. Кількість перевантажених сміттєзвалищ становить 163 од. (2,8%), а 693 од. (12%) не відповідають нормам екологічної безпеки.

Через неналежну систему поводження з побутовими відходами в населених пунктах, як правило у приватному секторі, у 2022 році виявлено 14,7 тис. несанкціонованих звалищ, що займають площу 0,6 тис. га, з них ліквідовано у 2022 році 12,4 тис. несанкціонованих звалищ площею 0,36 тис. га.

5. Вплив запропонованих змін на кожного громадянина як «кінцевого споживача»

Зміни сприятимуть боротьбі з корупцією, наведенні ладу із відходами, зменшенню ризиків та мінімізації забруднення довкілля та завдання шкоди здоров'ю населення через неналежне поводження з відходами.

У довгостроковій перспективі, завдяки реформі системи управління відходами відбудеться значне покращення стану довкілля, і, відповідно, це позитивно вплине на стан здоров'я та життя всіх груп населення, а також відбудеться економія первинних природних ресурсів та повернення відходів у економіку.